

Taula d'entitats
del Tercer Sector Social
de Catalunya

Debats

Catalunya Social

Propostes des
del Tercer Sector

núm. 40

desembre de 2014

**Accessibilitat i disseny
per a tothom:** avançar en
la igualtat d'oportunitats per a
les persones amb discapacitat.

***Accessibilitat i disseny per a tothom:
avançar en la igualtat d'oportunitats
per a les persones amb discapacitat.***

MONTSERRAT GARCIA

Desembre de 2014

Índex de continguts

■ 0. Introducció. Accessibilitat i disseny per a tothom: avançar en la igualtat d'oportunitats per a les persones amb discapacitat	3
■ 1. De la "minusvalidesa" a la diversitat humana	4
■ 2. De la supressió de barreres al disseny universal i l'accessibilitat integral	11
■ 3. De la teoria a la pràctica:.....	16
3.1. Metodologies de disseny inclusiu	16
3.2. Legislació, normativa i certificació.	22
3.3. Fomentar l'apoderament i alliberar el coneixement.....	26
■ 4. Conclusions: accessibilitat avui... i demà?	28
■ 5. Bibliografia	30

0. Introducció: Accessibilitat i disseny per a tothom: avançar en la igualtat d'oportunitats per a les persones amb discapacitat

El passat 15 d'octubre el Parlament de Catalunya va aprovar per unanimitat la que és la nova llei d'accessibilitat catalana⁽¹⁾. Un motiu més per tornar a analitzar quina ha estat, és i pot ser la realitat de l'accessibilitat i el disseny per a tothom (o disseny inclusiu) des de diferents perspectives.

Així com quina ha estat la implicació dels diferents moviments socials i entitats vinculades a la diversitat funcional (discapacitat) en aquesta evolució, quins han estat els resultats obtinguts i quins reptes de futur es plantegen actualment en un context de canvi i de crisi socioeconòmica.

El dossier s'estructura en diferents capítols, interconnectats entre ells i alhora independents: dos que ens introdueixen al món de la diversitat funcional i a la evolució dels conceptes accessibilitat i disseny inclusiu. I tot seguit, tres vinculats específicament a com dur a la pràctica aquests dos conceptes per diferents vies: a través de metodologies de disseny participatiu, la consulta i creació de legislació i normativa (amb la seva possible certificació), i l'apoderament a través del coneixement. Tot analitzant quin ha estat, és i podria ser el paper de les entitats del tercer sector social en tot plegat.

Els continguts i les propostes estan generades en base a la experiència d'entitats (de primer i segon nivell) vinculades a la diversitat funcional, unida a la de professionals de diferents àmbits i disciplines, i moviments socials.

¹ Llei 13/2014, del 30 d'octubre, d'accessibilitat. (Llei aprovada recentment pel Parlament català)
<http://portaldogc.gencat.cat/utillsEADOP/PDF/6742/1379017.pdf>

Aquests continguts i propostes possiblement puguin (i hagin de) evolucionar i enriquir-se sumant encara més punts de vista, derivats tant d'experiències a altres llocs com de projectes d'altres col·lectius, equips professionals,... Per tant, aquest dossier és un document viu, en perpètua revisió i contínua construcció col·lectiva.

1. De la "minusvalidesa"⁽²⁾ a la diversitat humana.

"Ningú encaixa a la imatge de la persona mitja: en certa manera, totes les persones es desvien del tipus mitjà en quan a alçada, amplada, força, velocitat, visió, audició, etc."⁽³⁾

"El disseny per a tothom suposa assumir que la dimensió humana no pot definir-se mitjançant unes capacitats, mesures o estàndards, si no que ha de contemplar-se d'una manera més global on la diversitat sigui la norma i no la excepció."⁽⁴⁾

Tal i com reconeix la Convenció Internacional dels drets humans de les persones amb discapacitat⁽⁵⁾, l'accessibilitat és un dret i la seva manca és considerada una vulneració del dret a la igualtat d'oportunitats⁽⁶⁾. Tanmateix és responsabilitat dels poders públics vetllar per ella i perquè tota la ciutadania pugui desenvolupar-se com a tal inclosa a la comunitat i participant-hi activament. Quelcom sobre el que també es parla a la Constitució espanyola i a l'Estatut d'autonomia de Catalunya, i que s'ha anat tractant a diferents lleis i normatives, a diversos nivells, al llarg del temps.

2 Des del 2007 és obligatori l'ús de "persona amb discapacitat" (i no "minusvàlid") als textos normatius a través de la llei estatal 39/2006 (disposició addicional octava). L'any 2001 la Organització Mundial de la Salut (OMS) abandonà també aquest concepte per considerar-lo pejoratiu.

3 Text inclòs a la pàgina 7 d'aquesta publicació [traducció pròpia]:

WIJK, Maarten; VAN ZUYLEN, Marjan (coord.); *Concepto europeo de accesibilidad*. Madrid: CEAPAT, 1996.

4 Text inclòs a les primeres pàgines de portada del "I Plan Nacional de Accesibilidad 2004 – 2012". [traducció pròpia]

5 Per saber més sobre la Convenció i el seu seguiment: <http://www.convenciondiscapacidad.es/>

6 Article 63 del Reial decret legislatiu 1/2013, de 29 de novembre, pel qual s'aprova el text refós de la Llei general de drets de les persones amb discapacitat i de la seva inclusió social. (*Vigent. Es considera la "nova llei de discapacitat"*): https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2013-12632

Des de fa ja 30 anys, el preàmbul del Decret 100/1984 ⁽⁷⁾ reconeixia *"...la importància que la supressió de barreres arquitectòniques té en el procés de la total integració de les persones disminuïdes i per millorar la qualitat de vida de tota la ciutadania en general."*

Però, malgrat allà ja es considerà l'accessibilitat com un benefici per tota la població, si fem retrospectiva, el Decret 170/1980⁽⁸⁾, només ja amb el seu nom *"Creant una Comissió per a la supressió de barreres arquitectòniques que impedeixen o dificulten la mobilitat dels disminuïts físics"*, evidència quelcom que s'ha anat repetint conscient o inconscientment al llarg del temps.

Per una banda, trobem l'esclletxa entre el col·lectiu considerat com a "disminuïts" i la resta de la societat, distinció a partir de la que es construeix socialment la discriminació (el rebuig a la diferència i la conseqüent segregació de milers de persones, tot provocant la seva invisibilització).

I, per l'altre, la evolució de l'accessibilitat a diverses velocitats i per vies diferents segons el tipus de "disminució" mèdica considerada. És a dir: l'accessibilitat a la comunicació i la informació, malgrat ser igualment necessària, no es va contemplar als inicis amb la mateixa intensitat, per exemple, que l'accessibilitat física a edificacions i urbanisme.

Per què, per a qui estan fetes les coses? Per a qui dissenyem els nostres pobles i ciutats? Quin és l'estereotip de persona mediàtica que, suposadament, correspon a la mitja aritmètica? Segons dades del Institut Nacional d'Estadística (INE), el 21,71% de la població d'Espanya té més de 60 anys (i, per tant, les seves "capacitats estàndards" comencen a desgastar-se), el 8,51% té certificat de discapacitat, el 1% són dones embarassades (amb necessitats espaials i de mobilitat diferents a l'estàndard de dona mediàtica), el 2% són nadons que van en cotxet, el 7,66% són menors de entre 3 i 10 anys (per als que tampoc estan dissenyades les ciutats), el 63,91% conviu amb algun tipus d'afectació reumàtica, el 48,3% de la població catalana presenta excés de pes, el 100% de la població té risc de patir un esquinç o fractura,... Val a dir que tot just la xifra de persones amb certificat de discapacitat també augmentaria significativament si es reconegués la situació de discriminació que pateixen, per exemple, molts col·lectius que provenen de l'àmbit de salut (la que es considera com a "discapacitat orgànica") i de salut

7 Decret 100/1984, de 10 d'abril, sobre supressió de barreres arquitectòniques (*derogat*)

<http://www20.gencat.cat/portal/site/portaljuridic/menuitem.d15a4e5dfb99396dc366ec1b0c0e1a0/?action=fitxa&documentId=234753>

8 Decret 170/1980, de 3 d'octubre, creant una Comissió per a la supressió de barreres arquitectòniques que impedeixen o dificulten la mobilitat dels disminuïts físics (*derogat*) <http://www20.gencat.cat/portal/site/portaljuridic/menuitem.d15a4e5dfb99396dc366ec1b0c0e1a0/?action=fitxa&documentId=2803>

mental, com també les persones amb dislèxia o altres dificultats lectores (més del 30% de la població segons l'Associació Lectura Fàcil),...

L'ideal de persona "estàndard", el concepte "norma" (i la coneguda interpretació estadística anomenada campana de Gauss) sorgí a finals del segle XIX i principis del segle XX, arrel dels treballs de persones com Charles Darwin, Francis Galton i Adolphe Quetelet. I la seva interpretació i ús varen estar vinculats a la ideologia eugenèsica ⁽⁹⁾, que proposava crear una societat formada per persones més fortes, sanes i intel·ligents mitjançant el que es va denominar "selecció artificial". Quelcom íntimament relacionat amb molts dels genocidis que coneixem.

Ja des de l'àmbit de la ergonomia ⁽¹⁰⁾ s'ha tractat la dificultat d'establir qualsevol tipus de paràmetre com a "norma", fins el punt de parlar d'indeterminació. Alguns dels motius ja els trobem als processos de medicació que es fan per elaborar les taules antropomètriques ⁽¹¹⁾ que després han d'orientar a qui dissenya: des del tipus de mostra o grup de persones que es van mesurar (edat, sexe, ètnia) ⁽¹²⁾ i quin tipus de metodologia es va fer servir, fins al fet de que una mateixa persona no mesura ni pesa el mateix al llarg d'un mateix dia, i les seves pròpies mides també varien depenent del seu estat d'ànim.

Tanmateix ens trobem amb el que podríem anomenar "intent d'estandarditzar la diversitat" (o "estereotipar la discapacitat"): és a dir, tan sols ja amb el símbol internacional d'accessibilitat (SIA) ⁽¹³⁾, que pràc-

9 Al 1904 Francis Galton definí el concepte **eugenèsia** com « *la ciència que tracta sobre totes les influències que milloren les qualitats innates d'una raça, i també amb aquelles que les desenvolupen fins la millor avantatge*» [traducció pròpia]. Font: wikipedia.

http://es.wikipedia.org/wiki/Eugenesia#Reductio_ad_Hitlerum

10 "La **ergonomia** és una disciplina la finalitat de la qual és adaptar l'entorn habitable a l'habitant de l'entorn. Aquesta adaptació ha d'entendre en el sentit més ampli, ha d'abastar des de allò físic fins a allò psíquic, doncs seria científic considerar al habitant de l'entorn només en el seu aspecte físic i fisiològic". [Traducció pròpia]

Bustamante, A. (2008) "Ergonomía para diseñadores". Barcelona : Fundación Mapfre, 2008. Pàg.1

11 **Antropometria**: és l'estudi de les dimensions i mesures humanes. Acompleix una funció important al disseny industrial, disseny d'indumentària, la ergonomia, la biomecànica i l'arquitectura. On es fan servir dades estadístiques sobre la distribució de mesures corporals de la població per optimitzar els productes. Extret de wikipedia: <http://es.wikipedia.org/wiki/Antropometria>

12 Simplement es fa referència al concepte "ètnia" a fi de valorar les diferències que poden haver-hi, per exemple, en l'alçada d'una persona d'origen nòrdic amb una persona d'origen andí de la mateixa edat i sexe. Quelcom que fa més evident la necessitat de treballar des de la diversitat, tant per valors ètics i justícia social, com per la realitat del món globalitzat en el que ens trobem.

13 El **símbol internacional d'accessibilitat (SIA)** consisteix en un quadre blau amb la imatge estilitzada d'una persona en cadira de rodes en color blanc. Va ser dissenyat per Susanne Koefoed el 1968. El seu disseny, estil, forma i proporció s'ha de correspondre amb la norma UNE 41501:2002.

ticament no ha variat des de que va aparèixer a l'annex III del Decret 100/1984, veiem que sembla que l'estàndard de persona que es beneficia de l'accessibilitat és de mitjana edat, usuària de cadira de rodes manual, probablement home i amb unes mesures molt concretes ⁽¹⁴⁾. Encara que, en realitat, el símbol és totalment asexuat, reflectint molts valors socials i evidenciant molts prejudicis que continuen existint avui dia i dels que deriva l'absència d'accessibilitat a espais, serveis i elements que tenen a veure, per exemple, amb la infància, la maternitat, la sexualitat ⁽¹⁵⁾,... o a qualsevol altre dimensió quotidiana on no s'hagi previst que hi pugui haver una persona "amb discapacitat" o bé que aquesta persona no tingui el mateix format que l'establert per aquest SIA.

Actualment aquest intent d'estandarditzar la diversitat humana el trobem, per exemple, a la polèmica sobre l'accés al transport públic de persones que utilitzen scooters o altres ajudes tècniques similars per a desplaçar-se: l'espai reservat al bus es va plantejar inicialment només per a per a persones "estàndard" usuàries de cadires de rodes "estàndard".

Laltre aspecte que hem comentat és la evolució a diferents velocitats i per vies diferenciades de l'accessibilitat segons la "disminució" mèdica considerada.

Cosa que ha fet que molts col·lectius hagin vist reconeguts a nivell legislatiu els seus drets vinculats a accessibilitat molt més tard que d'altres.

És el cas de la lectura fàcil (que va néixer els anys 70 als països nòrdics) ⁽¹⁶⁾ i els sistemes alternatius i augmentatius de comunicació (SAAC) ⁽¹⁷⁾, que sempre han estat els grans oblidats fins la seva aparició a la LIONDAU ⁽¹⁸⁾ l'any 2013 (només els SAAC a l'article 10 c) i després a la Convenció internacional dels drets humans de les persones amb discapacitat de la ONU l'any 2006 (ratificada per Espanya l'any 2007) al article 24 punt 3.a), i, con-

14 Hi ha casos en els que fins i tot aquestes mesures de referència per a l'accessibilitat són les de una cadira de rodes manual sense persona assegurada (com va passar amb el Codi d'accessibilitat català del 1995), o bé en una postura passiva i replegada sobre si mateixa, sense tenir en compte que en molts casos sobresurten de la cadira tant els peus com els braços (incrementant l'amplada de pas necessària).

15 Recomanem conèixer el projecte "Pornortopedia": <http://postop-postporno.tumblr.com/Pornortopedia>

16 Web de la **Associació de lectura fàcil** (ALF) amb més informació:
<http://www.lecturafacil.net/content-management-es/43/44>

17 Per saber més sobre els **SAAC** de manera senzilla consulta wikipèdia:
[http://es.wikipedia.org/wiki/Comunicaci%C3%B3n_con_personas_con_discapacidad#Sistemas_alternativos_y_aumentativos_de_comunicaci%C3.B3n_28SAACs.29](http://es.wikipedia.org/wiki/Comunicaci%C3%B3n_con_personas_con_discapacidad#Sistemas_alternativos_y_aumentativos_de_comunicaci%C3%B3n_28SAACs.29)

18 Llei 51/2003, de 2 de desembre, d' igualtat d'oportunitats, no discriminació i accessibilitat universal de les persones amb discapacitat (LIONDAU) (derogada)
<http://www.boe.es/boe/dias/2003/12/03/pdfs/A43187-43195.pdf>

seqüentment, al article 2 del instrument de ratificació de la Convenció feta a Nova York el 2006 ⁽¹⁹⁾ (on es podria dir que fa referència a la "lectura fàcil"- un concepte més ampli- quan parla de "llenguatge senzill").

Reconèixer, per tant, per primera vegada dins una llei d'accessibilitat catalana (a l'article 29 i) el concepte de "lectura fàcil", es pot considerar una fita per la igualtat d'oportunitats de moltes persones amb dificultats lectores, cognitives, gent gran,...

Cosa que no ha succeït amb els SAAC en si i, per tant, per ambigüïtat, sembla no estar reconeguda en aquesta nova llei la existència, per exemple, de persones amb dificultat a la parla que utilitzen comunicadors electrònics, per no estar recollits al apartat e) d'aquest article 29. Situació que podria generar un buit legal en aquest sentit i dificultar l'exercici de drets d'aquestes persones.

Quelcom que potser també influï en aquesta accessibilitat "esbiaixada" va ser que possiblement no tots els col·lectius van tenir la ocasió de participar en igualtat de condicions (o no amb la mateixa intensitat) en la elaboració de lleis i normatives (o en qualsevol altre espai de participació on es tractés l'accessibilitat). Cosa que provocaria que al no poder fer arribar les seves demandes, no quedessin reflectides les seves necessitats, perpetuant la seva invisibilització i la seva possible exclusió social: la falta de participació provocaria falta de participació. Un exemple clar en aquest sentit, són molts col·lectius que provenen de l'àmbit de salut, la que s'ha batejat com a "discapacitat orgànica".

Això avui dia encara es reflecteix a infinitat de situacions: instal·lació de plataformes salva-escapes sense seient abatible, absència de lavabos accessibles i d'ús gratuït a espais públics (indispensable per a persones amb cistitis intersticial, colon irritable, Crohn,...), manca d'espais amb ombra als dissenys urbanístics (imprescindible per a persones amb problemes derivats de fotosensibilitat)⁽²⁰⁾,... Coses imprescindibles per garantir la igualtat d'oportunitats de moltes persones, però alhora beneficioses per tota la ciutadania.

Moltes d'aquestes situacions han vingut donades la majoria dels casos per "l'esquema" inicial que es va plantejar, on es distribuïa a les

19 Instrument de ratificació de la Convenció sobre los drets de les persones amb discapacitat, fet a Nova York el 13 de desembre de 2006. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2008-6963>

20 La **fotosensibilitat** és una resposta exagerada a la llum, generalment llum solar, que es manifesta minuts, hores o dies després de la exposició, i que pot persistir durant un temps variable. I que pot provocar des de ampolles a descamacions, taques, nafres,... que solen ser molt molestes i doloroses. Més informació a la web de la Associació Espanyola de Reumatologia (SER): <http://www.ser.es/wiki/index.php/Fotosensibilidad>

persones segons la "discapacitat" considerada. Aquest esquema de diagnòstics, fortament arrelat, encara avui es pot veure reflectit en la manera en que estan organitzades la majoria d'entitats del tercer sector social vinculades a la diversitat funcional.

Cosa que inevitablement repercuteix en el treball d'una accessibilitat integral i de qualitat per la manca, moltes vegades, d'un diàleg obert i fluid amb totes les parts, tota aquesta diversitat de necessitats i inquietuds, i tots els agents que intervenen.

Situació de falta de consens que desemboca moltes vegades en rectificar varies vegades una mateixa obra o projecte perquè la solució adoptada per un col·lectiu, era perjudicial per un altre.

Dos exemples: la opció de la plataforma única a molts carrers (circulen a la mateixa alçada cotxes i vianants) és quelcom beneficiós, per exemple, per a persones usuàries de cadires de rodes o caminadors (més amplada de pas). Però si no es senyalitza adequadament per on circulen els cotxes (i si hi circulen!), són un perill per a altres persones (dificulten la orientació a persones cegues o amb baixa visió,...). O bé ens trobem amb aplicacions per a telèfons mòbils (apps) sobre accessibilitat, on no es pot escollir a la vegada les opcions de baixa visió i dificultat de comprensió, o necessitat de suport auditiu i dificultats en la deambulació.

Aquest esquema de "disminucions" és quelcom que tornem a trobar a finals de l'any 2014, al text de la nova Llei d'Accessibilitat de Catalunya ⁽²⁾ on es torna a traçar una línia divisòria entre "normals" i "no normals" a l'article 3.d. Contradient en valors tot el text del preàmbul (inclús el fet d'incloure per primera vegada a una llei la definició de "diversitat funcional" al punt III d'aquest preàmbul) i obviant un altre cop, per tant, que l'accessibilitat és un benefici per a totes les persones i que té a veure, per definició, amb tota aquesta ciutadania i la seva diversitat.

El risc de treballar en base a una disminució (un diagnòstic concret), quan s'han de dissenyar o tractar espais/serveis públics (o de ús comunitari), és evident.

En primer lloc s'eludeix que les persones són persones completes, subjectes de drets, amb multitud de característiques i multitud d'inquietuds, gustos i valors, donats tant per factors personals com culturals, de gènere, pel moment de la vida en el que es troben,...

2) Cosa que no s'havia fet mai: ni a la LISMI a 1982, ni a la LIONDAU al 2003, ni al Reial Decret legislatiu 1/2013, ni a la Convenció. Ni tampoc a l'anterior llei catalana d'accessibilitat de l'any 1991 (només es defineix què s'entén per persona amb limitacions i persona amb mobilitat reduïda als punts 4 i 5 de l'article 3), com tampoc al Codi d'accessibilitat que la desplegava l'any 1995 (només fa la mateixa referència també a l'article 3).

Pel que fins i tot quan es tracta d'actuacions molt específiques en l'entorn d'una persona concreta, aquest esquema de "disminucions" no ens serà útil perquè haurem de regir-nos per una planificació centrada en la persona (en aquesta persona concreta, no en un estereotip).

En segon lloc, si es vol fer una acció, per exemple, a un espai públic, per lògica s'ha tenir en compte tota la ciutadania, amb tota la seva diversitat en quan a edats, cultures, gènere, maneres de funcionar...

Tot posant en valor aquesta diversitat com quelcom intrínsec, tal i com suggereix la Llei general dels drets de les persones amb discapacitat i de la seva inclusió social (aprovada l'any passat 2013) ⁽²²⁾, on a l'article 3 diu que un dels principis que la regeixen és *"el respecte per la diferència i l'acceptació de les persones amb discapacitat com a part de la diversitat i condició humana"*.

Dissenyar per a les persones, per la ciutadania, implica conèixer les persones i la seva diversitat: la diversitat de maneres de moure's, percebre, comunicar-se, comprendre, sentir,...

I a partir d'aquí determinar quines poden ser les característiques més adequades que han de tenir els espais, productes, dispositius i serveis per a que siguin accessibles per a totes les persones. És a dir: treballar, per exemple, en base a criteris com els DALCO (deambulació, aprehensió, localització i comunicació) ⁽²³⁾.

Quelcom que es va esmenar per a incloure a aquesta nova llei d'accessibilitat catalana, però que finalment no va ser acceptat al text final.

Com a conclusió, ens hauríem de remetre al concepte europeu d'accessibilitat, que ja es va formular en 1987, i que al 1996 declara que l'objectiu de l'accessibilitat

"...és la consecució d'un entorn que sigui còmode, segur i del que pugui gaudir tothom, incloses les persones amb discapacitat", i que "el principi de disseny universal rebutgen la divisió entre persones capacitades i discapacitades".

22 Reial decret legislatiu 1/2013, de 29 de novembre, pel qual s'aprova el text refós de la Llei general de drets de les persones amb discapacitat i de la seva inclusió social. (Vigent. Es considera la "nova llei de discapacitat") https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2013-12632

23 Trobaràs més informació sobre els **criteris DALCO** aquí: http://www.libreacceso.org/downloads/Norma_UNAE.pdf

2. De la supressió de barreres al disseny per a tothom i l'accessibilitat integral.

Al mateix temps que es va anar forjant el canvi de valors per passar de la "minusvalidesa" a la diversitat humana, s'ha anat evolucionant en la manera de tractar l'accessibilitat, per passar de la "supressió de barreres" (rectificar a posteriori errades que provoquen discriminació) al disseny universal o disseny per a tothom (també anomenat disseny inclusiu) i l'accessibilitat integral.

És a dir, per una banda, fer que tot allò que es vagi a dissenyar, construir, fabricar,... ja sigui accessible des de un principi per al màxim número de persones possibles. Evitant així despeses posteriors per haver d'arreglar allò que no es va planificar – o no adequadament-, i que moltes vegades acaba per ser un arranjament amb caràcter provisional (que malauradament acaba sent definitiu) o quelcom inutilitzable. Costos que, d'una manera o una altre, al final solen recaure a la mateixa persona que pateix la discriminació per falta d'accessibilitat, i incrementen el greuge comparatiu de cost de vida que ja sofria.⁽²⁴⁾

I per una altra banda, en quan al concepte d'accessibilitat integral, es comença a tenir en compte que l'accessibilitat ha de tractar-se des de un punt de vista global a qualsevol projecte, on s'han d'atendre tots els elements que intervenen i la seva interrelació: l'accessibilitat com a cadena, com quelcom integral. Això comporta, en molts casos, parlar d'accessibilitat i disseny de serveis. Per exemple, quan es tracta d'un museu, s'ha d'anar més enllà de l'accessibilitat a l'edificació, per tractar l'accessibilitat des de la perspectiva dels serveis culturals, educatius i de tot tipus que s'ofereixen. Tenint en compte tots els passos que han de fer les persones per gaudir d'aquests serveis: des d'accedir a la informació prèvia, localitzar el lloc, arribar fins allà, accedir-hi, comprar entrades, circular per l'interior, accedir a la informació i activitats que es desenvolupen,... I, per què no, treballar al mateix museu.

Un factor clau per a que aquesta cadena d'accessibilitat no es trenqui (i es vegi desvirtuat allò aconseguit) és el manteniment de tots

24 Estudi "El sobreesforç econòmic que origina la discapacitat" fet per l'Ajuntament de Barcelona (2006): http://w110.bcn.cat/portal/site/ObservatoriSocialBarcelona/menuitem.1e2a941c6f7d819f15ab4f5620348a0c/?vgnnextoid=0000000479636067VgnV6CONT0000000000RCRD&lang=es_ES

Al que es suma l'estudi europeu sobre el greuge comparatiu en relació a les polítiques d'austeritat a Europa, fet l'any 2012 per EFC (European Consortium of Foundations on Human Rights and Disability): "Assessing the impact of European governments' austerity plans on the rights of people with disabilities" http://www.efc.be/programmes_services/resources/Documents/Austerity2012.PDF

aquests elements en bon estat. Concepte que va quedar recollit a nivell estatal l'any 2010 a la modificació del Codi Tècnic d'edificació ⁽²⁵⁾ i a la Ordre VIV/561/2010 ⁽²⁶⁾ en referència a l'urbanisme, així com ara a la nova Llei d'Accessibilitat de Catalunya, dedicant-li sencer el capítol VIII i atorgant-li així la importància que té.

Aquesta evolució de valors i conceptes és quelcom que podem observar a través dels noms de les lleis i els decrets i comparant també els seus continguts: l'accessibilitat passa de ser només percebuda com a una línia política específica i especial (vinculada als serveis socials), a ser quelcom que comença a incorporar-se a totes les disciplines i àmbits que estan implicats a l'hora de fer-la una realitat.⁽²⁷⁾

I les persones "amb discapacitat" passen de ser ens passius a ser subjectes actius, conscients de ser ciutadania de ple dret, tal com també reconeix diverses vegades al seu text la que es considera "l'actual llei de la discapacitat" (Reial Decret legislatiu 1/2013). A la vegada, la societat (malgrat encara amb reticències) comença a conèixer, acceptar i valorar la diversitat humana: la mateixa convivència educa en valors i ajuda a conscienciar sobre la importància de l'accessibilitat i les conseqüències de la seva absència.

Ja l'any 1989 Ron Mace, arquitecte usuari de cadira de rodes i director de "The Center for Universal Design" als EEUU, va definir el que seria el disseny per a tothom com "*la creació de productes i entorns dissenyats de manera que siguin utilitzables per totes les persones en la major mesura possible, sense necessitat d'adaptacions o dissenys especialitzats*"⁽²⁸⁾. I a la LIONDAU l'any 2003 es parlava del disseny per a tothom com quelcom indispensable per a garantir a priori l'accessibilitat de qualsevol entorn/servei/producte i estalviar costos (de tot tipus, no només econòmics, si no humans i socials –drets-).

25 Real Decreto 173/2010, de 19 de febrero, por el que se modifica el Código Técnico de la Edificación, aprobado por el Real Decreto 314/2006, de 17 de marzo, en materia de accesibilidad y no discriminación de las personas con discapacidad. (*Accessibilitat a edificació. Vigent*) http://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2010-4056

26 Orden VIV/561/2010, de 1 de febrero, por la que se desarrolla el documento técnico de condiciones básicas de accesibilidad y no discriminación para el acceso y utilización de los espacios públicos urbanizados. (*Accessibilitat a urbanisme. Vigent*) https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2010-4057

27 En detriment d'aquests valors, la nova llei catalana d'accessibilitat incorpora a les seves disposicions finals una extensa modificació de la Llei 11/2007 de serveis socials, i la pròpia comissió de elaboració de la llei pertany al departament de Benestar i Família de la Generalitat. Malgrat el Reial decret legislatiu (estatal) insisteix en la transversalitat al article 2.

28 Definició extreta de la mateixa web de "The Center for Universal Design": http://www.ncsu.edu/ncsu/design/cud/about_ud/about_ud.htm

Per orientar sobre com dur a terme aquesta manera de dissenyar, des del mateix "The Center for Universal Design" a la dècada dels noranta es va treballar per concretar els que s'anomenarien principis de disseny universal: ús equitatiu, ús flexible, ús simple i intuïtiu, informació perceptible, tolerància al error, mínim esforç físic i dimensions adequades d'aproximació i ús. Als que a l'actualitat podríem sumar les característiques que va determinar el Institut de Biomecànica de València (IBV)⁽²⁹⁾ que han de tenir els productes ben dissenyats: utilitat, eficiència, durabilitat, aspecte agradable, preu realista, facilitat d'ús i seguretat.

L'IBV inclogué factors que inicialment no es van tenir en compte⁽³⁰⁾, però que la experiència ha evidenciat que són iguals d'importants (sobretot estètica i preu adequat). Per tant, podríem dir que en realitat haurien de tenir-se en compte dotze principis per al disseny universal: la suma.

Malgrat això, l'experiència ens mostra que la realitat professional implicada es troba habitualment sotmesa a la lògica capitalista (ha de ser davant de tot econòmicament rentable, més que responsable) i que la relació entre estètica i funció (quelcom sobre el que s'ha discutit al llarg del temps innumerables vegades), és un debat que necessita ser reprès perquè segueix sent vigent i repercuteix directament en l'accessibilitat (malgrat no siguem conscients): Estètica sí (també és quelcom que reivindica el mateix col·lectiu de diversitat funcional), però sense perdre funció i usabilitat.

Si a la percepció desvirtuada que habitualment té la ciutadania en general sobre el que és el disseny⁽³¹⁾, se li sumen els mites generals d'aquestes professions (afany d'idolatria), i els propis mites relacionats amb l'accessibilitat i el disseny inclusiu (lleig, car,...), s'obté com a resultat una col·lecció de prejudicis bastant extensa.

El primer "contra" amb el que ens topem quan anem a parlar d'accessibilitat i disseny inclusiu és l'econòmic (més en temps de crisi). Ja sigui derivat per obres de reforma (de vegades estructurals) o per la inversió tecnològica que s'ha de fer per a que l'entorn o el servei que allà es desenvolupa sigui accessible.

29 Al punt "2.2. Características de un producto bien diseñado", p.39-46, de la seva publicació: INSTITUTO DE BIOMECAÁNICA DE VALENCIA (IBV). *Ergonomía y discapacidad*. Valencia: IBV, 2004.

30 Encara que si es comenta a la mateixa publicació de "The Centre for Universal Design" vers aquests 7 principis que "Els dissenyadors han d'incorporar altres consideracions com economia, enginyeria, cultura, gènere i aspectes ambientals als seus processos de disseny". [Traducció pròpia].

31 Recomanem conèixer el projecte "Xarxes d'opinió" del FAD: <http://www.fad.cat/wip/xarxes/>

Precisament vers la intervenció en edificació existent (rehabilitació ⁽³²⁾, adaptació funcional de l'habitatge,...), la nova llei catalana d'accessibilitat no ha fet una aproximació realista acord a la situació actual (article 15), delegant aquestes intervencions a l'aplicació dels conceptes ambigus de "proporcionalitat" i "ajustos raonables". Terme aquest últim que, tot just, no s'ha definit de la mateixa manera al seu article 3.o) que a l'article 2 de la Convenció. ⁽³³⁾

Tanmateix, donada la rellevància d'aquests dos conceptes (proporcionalitat i ajustos raonables), des de diferents àmbits s'ha plantejat crear reculls i estudis entorn als mateixos, per tal de compartir aquestes solucions alternatives i intentar que a la pràctica no vagin en detriment de la inclusió social de moltes persones i del seu exercici de drets. ⁽³⁴⁾

Altres coses percebudes com a "contres" relacionades amb el disseny inclusiu podrien ser:

- Contractació puntual de professionals que puguin assessorar,
- Necessitat d'invertir en formació interna sobre accessibilitat,
- Requeriment de més temps per adoptar aquestes noves mesures en el desenvolupament del projecte, o bé per a portar a terme metodologies de disseny participatiu,...

Enfront això, com a "pros", i més enllà de la responsabilitat professional o responsabilitat social corporativa, l'acompliment de legislació i normativa vigent (i futura) i el respecte als drets humans de moltes persones, afegiríem en favor de l'accessibilitat i el disseny inclusiu que:

- Garanteix més públic: incrementa la quota de mercat. No només parlem de les persones amb certificat de "discapacitat", si no també de tot el seu entorn (família, amics, parella,...) i de qualsevol persona que temporalment pugui necessitar aquestes característiques d'accessibilitat.
- Afavorim la multiculturalitat: seran espais, productes i serveis més senzills, més intuïtius.

32 Només es parla de manera concreta d'obres de gran rehabilitació al article 13.8. Caldrà esperar al desenvolupament del futur Codi d'accessibilitat per valorar si s'inclouen més mesures pràctiques, donat que per acomplir la legislació estatal vigent aquestes obres haurien d'estar fetes a finals de l'any 2017.

33 L'aspecte més important que diferencia les dues definicions és la concreció, en la que apareix en la Convenció, de que han de ser utilitzats "quan es requereixin en un cas particular".

34 Llegeix la notícia sobre la creació de la guia "Accesibilidad en edificaciones existentes. Criterios de Intervención y Soluciones Alternativas" per part de Fundación ONCE y Vía Libre a la web del Observatori d'accessibilitat de COCEMFE: <http://www.observatoriodelaaccessibilidad.es/noticias/noticias/fundacion-once-via-libre-plantan-elaboracion-guia-accessibilidad-edificaciones-existentes-criterios-intervencion-soluciones-alternativas.html?hemeroteca=true&pag=2>

- Invertim en productes, entorns i serveis més segurs i saludables per a tothom. Inconscientment, estarem duent a terme accions de prevenció de sinistralitat i de riscos laborals. Cosa que també pot afavorir la inclusió laboral del col·lectiu de diversitat funcional (recordem el 2% que marca la LISMI)⁽³⁵⁾
- Les adaptacions a posteriori (sobretot estructurals) és el que realment pot suposar un cost elevat. Si ens trobem davant situacions complexes en aquest sentit, investiguem alternatives i/o suports de baix cost, cultura lliure i codi obert (sempre i quan es mantingui el foment de l'autonomia de manera segura i amb un mínim de qualitat).
- Tots els canvis costen al principi, però son imprescindibles per fomentar la nostra creativitat i evolucionar, tant a nivell personal com professional i col·lectiu. Es tracta d'un aprenentatge inicial que dona lloc a nous hàbits positius que aporten valor afegit al que es fa.

Per una altra banda, vers el debat sobre "l'accessibilitat desapercebuda"⁽³⁶⁾, caldria comentar que no s'ha de confondre aquest concepte amb el fet de fer invisible allò que fa que el lloc o el servei sigui accessible o, portat a l'extrem, que, per exemple, l'entrada accessible d'un edifici no sigui la principal o la d'accés públic (la qual cosa ja és una discriminació).

Del que es tracta és d'harmonitzar (sobretot a nivell estètic), normalitzar, no d'ocultar o negar la diversitat. Més enllà de que si l'accessibilitat és visible, visibletza: les audioguies, signoguies i maquetes tàctils a museus, fan visibles altres maneres de percebre i comunicar-se.

Per a aconseguir-ho és clau no crear realitat paral·leles ni reproduir guetos, ni com a entitats socials en les nostres activitats ni com a professionals implicats en l'accessibilitat als projectes. Tenint en compte que, de vegades, no es tracta de trobar una única solució per a tothom i per a tot, sinó de conjuminar solucions, que puguin coexistir diferents opcions (com les talles i patrons de sabates o roba): el disseny inclusiu és augmentatiu, és adaptable i flexible (tant a un col·lectiu divers de persones com a una mateixa persona al llarg del temps, com pot ser un habitatge).

En relació a les tecnologies de suport que puguem fer servir per a aconseguir l'accessibilitat a un espai o servei, és cert que socialment existeix una mena de rebuig, probablement degut tant a la seva manca

35 Llei 13/1982, de 7 d'abril, d'integració social dels minusvàlids.(LISMI)
https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-1982-9983

36 Sobre la "**Accessibilitat desapercebuda**" l'arquitecte Enrique Rovira-Beleta diu: "...una bona accessibilitat és aquella que existeix, però que passa desapercebuda als usuaris" [traducció pròpia]. Consulta més sobre el concepte en aquest document "La accesibilidad, es una cuestión de actitud": <http://www.luisservia.com/fotos/REPORTAJES%20PDF/LA%20ACCESIBILIDAD.pdf>

d'estètica com a la càrrega negativa que culturalment se'ls hi ha associat (més enllà del cost econòmic).

Tothom al llarg de la nostra vida, d'una manera o una altre i en diferents graus, estem rebent suports constantment. Les ajudes tècniques formen part de la nostra quotidianitat: des dels comandaments a distància, fins als SMS i el raspall de dents elèctric. Per la qual cosa, una bona opció seria dotar aquestes tecnologies de suport no només d'una nova estètica més agradable, si no també de noves històries, valors i significats.

Com a entitats o moviments socials vinculats a la diversitat funcional, conèixer i analitzar les dificultats amb les que es troben els i les professionals que han de materialitzar l'accessibilitat, ens pot ajudar a traçar estratègies més eficients i/o detectar aspectes sobre els que podem influir notablement per a que millorin. Com més informació útil tinguem (tant de processos de participació interns i externs, com de bibliografia, contacte amb professionals,...) millor: ens ajudarà a consolidar el nostre discurs (dotar-lo encara de més coherència) i tenir eines per defensar la viabilitat de les solucions que proposem.

I, per l'altra banda, els i les professionals seria recomanable que es sinceressin i fessin una bona reflexió personal sobre els seus prejudicis, per tal de construir nous valors envers la diversitat funcional (i envers ells mateixos com éssers humans): les barreres socials que tracem inconscientment es tradueixen moltes vegades en no fer accessibles alguns serveis o espais perquè considerem (a criteri propi) que determinats col·lectius no **els faran servir**.

3. De la teoria a la pràctica.

3.1. Metodologies de disseny inclusiu: del disseny centrat en les persones al co-disseny.

"La participació dels usuaris és un aspecte essencial en totes les fases que intervenen en el procés de Disseny." ⁽³⁷⁾

Malgrat aquells principis de disseny universal, l'extensa bibliografia sobre accessibilitat, i tota la legislació i normativa sobre el tema,... el factor clau per a que el que dissenyem s'adeqüi veritablement a les

37 Conclusions de la trobada internacional de la Xarxa EdeaN a Lleó l'any 2008: punt 5 del "Decàleg de Lleó per l'Accessibilitat".

necessitats e inquietuds de la ciutadania, de les persones, és dissenyar amb les persones.

Dissenyar amb les persones (quelcom que també s'ha anomenat co-disseny o disseny participatiu), és anar més enllà dels coneguts estudis de mercat ⁽³⁸⁾ i del disseny centrat en l'usuari ⁽³⁹⁾. És passar del "dissenyar" per, al "dissenyar amb".

Aquesta és de les metodologies de disseny (també anomenades "Design thinking")⁽⁴⁰⁾ més complexes, alhora que de les més necessàries i coherents. Sobretot quan tractem el disseny d'espais i serveis d'ús públic, ja que intervenen alhora molts factors (humans, polítics, recursos de tot tipus, interessos,...) i agents (diferents administracions, entitats, ciutadania de manera individual,...).

El disseny i redisseny de les ciutats i pobles (i de tots els seus serveis) per adequar-los a les necessitats, inquietuds i característiques de tota la població, a la seva evolució i ineludible diversitat (funcional, cultural, d'edat, gènere,...) ha estat, és i serà el gran tema (en majúscules) en quan a participació ciutadana, i un dels grans "camps de batalla" dels col·lectius de diversitat funcional, malgrat tota la legislació i normativa vigent al respecte.

LA DIMENSÍO "MACRO": LA PARTICIPACIÓ CIUTADANA EN LA CONFIGURACIÓ DELS POBLES, CIUTATS I SERVEIS PÚBLICS.

Encara que el "*I Plan Nacional de Accesibilidad 2004-2012*" estatal dediqués tot un capítol sencer i una estratègia completa (la número 18) a la participació, que la nova llei d'accessibilitat catalana en parli a l'article 42.5 vers els plans d'accessibilitat municipals, la Convenció al article 4.3, la LIONDAU es regís pel principi del diàleg civil (i després l'actual "llei de la discapacitat" del 2013),... és constant el debat al voltant d'aquesta

38 Fer un **estudi de mercat** és analitzar la viabilitat de quelcom que es vol comercialitzar: analitzant què volen i necessiten les persones, la competència que podem trobar al mercat,... Més informació: http://es.wikipedia.org/wiki/Estudio_de_mercado

39 "El **Disseny Centrat en l'Usuari** (DCU) és una filosofia de disseny que té per objectiu la creació de productes que resolen necessitats concretes d'usuaris finals, aconseguint la major satisfacció i millor experiència d'ús possible amb el mínim esforç per la seva part.

Pre forma com un procés en el que es fan servir una sèrie de tècniques multidisciplinàries i on cada decisió presa ha d'estar basada en les necessitats, objectius, expectatives, motivacions i capacitats dels usuaris. [Traducció pròpia] Extret de: http://es.wikipedia.org/wiki/Dise%C3%B1o_centrado_en_el_usuario

40 Per saber més sobre el "**Design Thinking**", et recomanem: ROMERO FRÍAS, Esteban. [Blog en Internet]. Destejiendo la web. *Design Thinking: una visión global*. Granada: Esteban Romero Frías. 2013, 13 de maig [citat 2014/ 12 de novembre].

<http://estebanromero.com/2013/05/design-thinking-una-vision-global/>

participació ciutadana per treballar l'accessibilitat: quins canals i vies poden ser les més adequades (o, simplement, com es poden crear o recuperar), com es poden fer més eficients aquests processos de participació, quins agents han d'implicar-se per a que el que es treballi sigui vinculant (és a dir: que exigeixi un compromís públic de compliment), de quina manera es poden trobar i consensuar solucions que satisfacin al major nombre de col·lectius possible,...

Molta d'aquesta participació ciutadana es tradueix en taules específiques sobre accessibilitat, consells, comissions, grups de treball,... a diferents nivells, tant en quan a les pròpies estructures de l'administració i governs (des de un ajuntament a un departament concret de la Generalitat o el govern central), com de les mateixes entitats del tercer sector (des de una entitat local a una confederació).

Un dels exemples més conegudes en aquest sentit (malgrat les reformes patides els últims anys), van ser les comissions i grups de treball organitzats a l'Institut Municipal de persones amb discapacitat del Ajuntament de Barcelona (IMD).

Probablement les dificultats que van existir en el seu desenvolupament fossin les mateixes que ens podem trobar en molts processos de participació interns a les entitats i altres espais de participació ciutadana. La qual cosa evidencia la necessitat de comptar amb un o una professional de la mediació ⁽⁴¹⁾, que pugui donar, alhora, suport per dinamitzar les sessions a fi de que siguin profitoses per a totes les parts. A més a més de tenir en compte unes pautes mínimes per a garantir un desenvolupament adequat tant de les sessions en si com dels propis processos de participació en general, per a que siguin eficients i alhora democràtics. I que van des de la convocatòria a un bon feedback ⁽⁴²⁾, tot garantint, evidentment, l'accessibilitat en cada moment per a tots els col·lectius implicats.

Per una altra banda, podem trobar iniciatives d'entitats que opten per fer "Pactes per l'Accessibilitat" que formalitzen públicament els espais de participació en els que ja es treballava en col·laboració amb altres col·lectius, o bé altres que aposten per tractar de manera més

41 Professional o bé una persona voluntària de la entitat que pugui tenir les habilitats i coneixements necessaris per a fer aquest paper, o bé se la pot formar per a que ho pugui desenvolupar.

42 El "**Feedback**", el retorn del que fem o aconseguim, és quelcom vital que moltes vegades descuidem:

Les persones/entitats que participen a les sessions/grups de treball, moltes vegades ho fan de manera totalment altruïsta (el voluntariat és l'essència del teixit associatiu). Si no reben cap resposta, ni perceben que el seu treball, temps, esforç i energia serveixen per alguna cosa, deixaran d'implicar-se i d'assistir.

directa els temes amb els tècnics municipals a nivell individual si és una localitat petita,...

No existeixen fórmules màgiques i universals, i cada cas (cada municipi, entitat o col·lectiu), ha de trobar la manera de participar i actuar més adequada i efectiva en cada moment.

Si som una entitat de segon o tercer nivell, el primer a fer és treballar molt bé els nostres propis processos de participació interna per sortejar (i alhora convertir en un valor positiu) les dificultats que poden sorgir tant de l'abast territorial com de la diversitat de casuístiques que existeixen dins la nostra pròpia entitat.

Per coherència i per tal d'aconseguir una participació més inclusiva, s'ha de reflexionar sobre si és necessari o no crear òrgans "especials", o si perpetuar la seva existència (com quelcom aïllat separat d'altres departaments i àmbits) és el més adequat i funcional: recordem que l'accessibilitat ha de treballar-se de manera transversal.

Donat que l'accessibilitat té a veure amb tota la ciutadania, un dels aspectes a impulsar és crear aliances: tenir contacte, proposar participar i treballar de manera col·laborativa amb les entitats de veïns, comerciants, altres entitats socials i culturals de la zona, sindicats i patronals, associacions/col·legis/gremis professionals, teixit empresarial, ... Això pot ajudar a reforçar les nostres accions, més enllà de ser una de les millors activitats de conscienciació directa que podem plantejar.

Quelcom que pot facilitar identificar amb qui hem d'interactuar és treballar en base a la cadena d'accessibilitat.

Tanmateix, amb el temps, han anat apareixent alguns aspectes que, si no es gestionen adequadament, poden convertir-se en un risc per la participació ciutadana (en concret dels col·lectius de diversitat funcional).

Els últims anys s'ha tendit a una "tecnificació de la participació": el fet de que es comptés amb personal tècnic per a moltes tasques dintre de les entitats socials, ha acabat per determinar que qui es reuneix i, moltes vegades, pren decisions als grups de treball d'accessibilitat (de vegades fins i tot de manera unilateral) és aquest equip tècnic.

És un cercle viciós: com que les reunions solen ser en horari laboral, les persones de juntes directives (o qualsevol altra persona voluntària implicada) no poden assistir. Per tant, acaben sent reunions entre equips tècnics: els de l'administració i agents implicats (operadors de transport,...), i els de les entitats socials.

Amb la qual cosa, entitats que no poden permetre's personal tècnic moltes vegades no poden participar (amb les repercussions que comporta) simplement per incompatibilitat horària.

Amb això, no s'ha d'entendre que sigui negatiu comptar amb equips tècnics. Si no que és quelcom a considerar per reforçar l'educació en valors a nivell intern, a la vegada que s'ha de plantejar trobar algun tipus de fórmula que permeti la participació ciutadana de manera adequada (cosa a treballar amb els diferents poders públics).

Altre dels aspectes és el que podríem denominar "especialitis": el fet de que per fi hi hagi formació específica en accessibilitat (malgrat el gran buit que encara hi ha sobre això), fa que cada vegada més apareguin "tècnics/tècniques especialistes en accessibilitat". La qual cosa no seria en absolut negativa, si la contractació d'aquest perfil professional des de les diferents administracions es prengués com a pretext per eliminar la participació ciutadana vers l'accessibilitat.

La creació de la figura del "Consultor d'accessibilitat" i de un "Registre nacional de consultors" és quelcom que es contemplava al I Pla Nacional d'Accessibilitat 2004-2012 estatal, a la seva actuació 0204, però que poc s'ha materialitzat més enllà d'alguna iniciativa com la de la "Asociación Española de Profesionales de Accesibilidad Universal" (ASEPAU).⁽⁴³⁾

A això afegiríem que el simple fet de ser una persona amb diversitat funcional (discapacitat) no equival a ser "tècnic/tècnica especialista en accessibilitat": es pot ser especialista (o no) vers la vida d'un mateix, però per la configuració de pobles, ciutats i serveis públics per a tothom, s'ha de comptar sempre amb una bona participació ciutadana. Si no, podem incórrer, una altra vegada, en perpetuar "l'accessibilitat esbiaixada": on només es té en compte el punt de vista d'una persona o col·lectiu específic, i el resultat que s'obté és una accessibilitat parcial.

I per últim, quelcom que està molt en voga: la "Smartcity"⁽⁴⁴⁾, l'anomenada "ciutat intel·ligent" a través de la tecnologia (especialment a través del telèfon mòbil).

43 Web de la "Asociación Española de Profesionales de Accesibilidad Universal" (ASEPAU): <http://www.asepau.org/>

44 "Tot i que no hi ha una definició exacta de què són les **Smart Cities**, es poden descriure com aquelles ciutats que apliquen les TIC (Tecnologies de la Informació i les Comunicacions) a la mateixa ciutat per tal de proveir-la d'una infraestructura que en cert grau garanteixi un desenvolupament sostenible, un increment de la qualitat de vida dels seus ciutadans, una major eficiència dels seus recursos (tant de tipus humans com energètics) i una millor participació ciutadana..." Text extret de la següent web on trobaràs més informació sobre la "Smart City" a Barcelona: <http://smartbarcelona.cat/>

De mà de la tecnologia han arribat nombrosos avenços importantíssims per a tota la ciutadania, però, a la vegada, és un arma de doble fil si tampoc es gestiona adequadament. Un dels riscos pot ser incrementar l'esclletxa digital⁽⁴⁵⁾, ja sigui perquè aquesta tecnologia (el mateix telèfon mòbil) és excessivament cara i difícil d'utilitzar per moltes persones, bé perquè sigui inaccessible funcionalment,...

Més enllà de que per a que siguin realment útils, s'ha de comptar amb una bona educació/ formació sobre el tema (l'anomenada "alfabetització digital"), sobretot entre els col·lectius amb més riscos de romandre o tornar a caure per aquesta "esclletxa digital". L'ús de les noves tecnologies ha de ser coherent, respondre a necessitats reals, i ser "augmentatiu" (complementària a altres suports ja existents) per tal d'afavorir aquesta transició tecnològica.

El vincle que té tot això amb la participació ciutadana el trobem en les moltes aplicacions per a mòbil (les anomenades "apps") que s'han creat sobre accessibilitat, i el fet de que des de diferents administracions s'utilitzin aquestes eines digitals per a processos de participació. Quelcom que, com sempre, ha de tenir matisos: no es tracta d'oposar-se als avenços tecnològics, ja que poden ser de gran ajuda. Però, no s'ha d'oblidar que l'accessibilitat i el disseny inclusiu han de tractar-se a espais adequats on es pugui debatre, deliberar i construir conjuntament amb tots els agents que intervenen (ciutadania, administració, operadors de transport,...). Per la qual cosa els mecanismes i recursos han de ser coherents amb això.

LA DIMENSIÓ "MICRO" DEL DISSENY PARTICIPATIU: OBJECTES I SERVEIS CONCRETS DE PETITA ENVERGADURA.

Probablement haguem rebut a la nostra entitat sol·licituds – provinents tant de petites empreses i professionals independents com de la mateixa administració- per participar en el disseny d'algun objecte o algun servei per a que siguin inclusiu, o bé validem l'accessibilitat d'algun lloc o alguna cosa, etc. Tot just la nova llei d'accessibilitat catalana parla d'aquesta participació en relació les accions i plans en activitats culturals, esportives i de lleure l'article 35.2.

45 La **esclletxa digital** es podria definir com la desigualtat que es crea entre diferents persones i comunitats perquè unes tenen accés a internet o tecnologies de la informació i comunicació (TIC) i altres no (moltes vegades per motius socials i econòmics), o bé no poden utilitzar aquesta tecnologia perquè és massa complicada (alfabetització digital), cara o no és accessible. Més informació a wikipedia: http://es.wikipedia.org/wiki/Brecha_digital

Això no és pas nou, però si que la manera com es tracti el tema des de les entitats socials pot marcar una diferència important:

- Tant en els resultats (que l'objecte/servei/lloc de veritat sigui inclussiu i accessible per a tothom),
- Com en els processos (co-disseny o disseny participatiu real),
- Com en els vincles que es puguin generar després d'aquesta participació (noves col·laboracions i treballs conjunts).

Aquesta participació més a petita escala, aquesta col·laboració més directa entre el món professional i el tercer sector social, pot ser quelcom molt interessant i beneficiosa per a ambdues parts. Que, ben gestionada i amb els suports adequats també per part de l'administració, podria ajudar també a crear vincles entre professionals que podrien repercutir en millores d'accessibilitat (com, per exemple, el que hauria d'haver entre la teràpia ocupacional i el disseny), i, fins i tot, impulsar la reactivació de l'economia local.

3.2. Legislació, normativa i certificació.⁽⁴⁶⁾

Les lleis existents sobre accessibilitat i supressió de barreres han estat fruit d'intenses reivindicacions i moltíssim treball conjunt dels col·lectius implicats dia rere dia al llarg dels anys. Pràcticament generacions: des de les mobilitzacions dels anys 60-70 que van culminar amb el conegut tancament al SEREM a Barcelona ⁽⁴⁷⁾ i el primer decret sobre supressió de barreres arquitectòniques (el Decret 100/1984), ja han passat més de 30 anys.

Precisament la LISMI l'any 1982 deia al seu article 59: "*Per tal de facilitar la mobilitat dels minusvàlids, en el terme d'un any s'adoptaran mesures tècniques amb vista a l'adaptació progressiva dels transports públic col·lectius*" i, tot just a finals del 2014, encara hi ha molt per fer en l'accessibilitat al transport públic per a exercir una igualtat d'oportunitats real.

La manca de veritable compromís dels poders públics segueix sent un factor clau per a que a dia d'avui encara ens trobem davant de plans d'accessibilitat que mai es van arribar a executar – o no als terminis previstos, ja molt laxes- tant a nivell local com estatal (com el "I Plan Nacional de Accesibilidad 2004-2012"), o d'una ampliació de terminis

46 Consulta tota la legislació sobre accessibilitat al portal jurídic de Catalunya: www.gencat.cat/dogc i a l'agència estatal Boletín Oficial del Estado: www.boe.es/legislacion/

47 Notícia al diari "El País" sobre las repercussions dels actes de reivindicació i el tancament al SEREM de Barcelona: http://elpais.com/diario/1977/11/24/sociedad/249174003_850215.html

perpètua (com fa la nova llei catalana amb els plans d'accessibilitat municipals).⁽⁴⁸⁾

Malgrat Espanya és un dels països amb major número de lleis, normes i estàndards tant sobre accessibilitat com sobre diversitat funcional, la realitat ens mostra que quotidianament moltes persones han de fer front a nombroses barreres i discriminacions de tot tipus.

Mª José Vázquez⁽⁴⁹⁾, una destacada activista social, solia dir: "*Les lleis ens donen drets, però el que falta és poder-los exercir*".

És precisament en la elaboració de legislació on la participació ciutadana i de les entitats socials és quelcom clau. El dret i la importància d'aquesta participació, del diàleg civil, és quelcom que es reconeix a diferents lleis, tal i com hem comentat a l'apartat anterior 3.1. Més enllà de ser també una de les actuacions previstes pel I Pla Nacional d'Accessibilitat 2004-2012 estatal (la 1805).

Malauradament, des de la experiència, podríem dir que moltes vegades aquest "diàleg civil" és més aviat un monòleg: la majoria de les vegades les entitats socials reben tot un text ja elaborat per l'administració, en llenguatge excessivament tècnic, al que han de fer esmenes en un termini de temps rècord. Amb la qual cosa, les diferents veus que haurien d'intervenir en la creació d'aquestes lleis no estan sempre en igualtat d'oportunitats: quelcom totalment paradoxal.

Encara que no es canvia la societat per decret, el que fa que molta legislació s'incompleixi de manera sistemàtica és un règim sancionador al que no s'ha dotat ni de recursos, ni estructura, ni de sistemes adequats per a que sigui realment efectiu. I que, malgrat ha quedat constatada la seva ineficiència durant dècades, no ha variat gaire al llarg del temps.⁽⁵⁰⁾

Més enllà de les múltiples possibilitats d'exempció de compliment i l'aparició repetida de conceptes difusos com "ajustos raonables" i "proporcionalitat" que son interioritzats moltes vegades com oportunitats d'evasió.

Quelcom que també dificulta el seu acompliment és la dispersió i multiplicitat de normatives a complir a la vegada, procedents de diferents àmbits i nivells (des de ordenances municipals a lleis

48 Disposició addicional primera punt 2 i 3: sembla ampliar terminis legislació estatal de l'any 2019 al 2029.

49 Més informació sobre la activista María José Vázquez (1951-2011): http://www.ecom.cat/catala/e61a_noticies.php?id=00788

50 El règim sancionador de la nova llei catalana és un compendi de les existents i a tots els casos els terminis de prescripció de sancions i infraccions segueixen sent els mateixos que l'any 1991.

autonòmiques, estatals, europees,...), i la seva varietat d'interpretacions per la ambigüïtat com estan redactades.

Això ho trobem, per exemple, a la nova llei vers els requisits de subcontractació pública: malgrat l'article 59 diu que els contractes han de contenir clàusules específiques per complir la normativa, als articles 25.2 i 42 es fa servir el verb "poder" ("*...les administracions poden incloure...*"), i no "haver de".

Evidenciant la opacitat que existeix vers els plecs de condicions tècniques a complir i la manca de democratització d'aquesta vessant tècnica, malgrat la seva rellevància en la pràctica de l'accessibilitat.

Tanmateix trobem el que podríem qualificar com a privatització de les lleis d'accessibilitat: dirigir continguts complets d'articles d'aquestes lleis públiques (o dades molt rellevants) a normes privades. Com són les estatals - UNE -, europees - CEN-, internacionals - ISO-, que són de pagament. És a dir, tal i com ha passat al Reial Decret 173/2010 on es modifica el Codi Tècnic d'Edificació, ens podem trobar amb que per saber com ha de ser un ascensor accessible haguem de pagar diners.⁽⁵¹⁾ Això dificulta tant que el sector professional (ja en crisi) pugui informar-se i desenvolupar correctament la seva feina, com que els mateixos col·lectius coneguin els seus drets.

Per tant, s'hauria de reflexionar sobre si ens trobem davant del que podríem anomenar com a una mercantilització de drets humans, i si les entitats i moviments socials de la diversitat funcional haurien de dur a terme alguna acció al respecte, més enllà de procurar apoderar les seves bases socials en aquest sentit fent que coneguin els seus propis drets.

CERTIFICACIÓ: "NORMATIVACIÓ" EQUIVAL A "NORMALITZACIÓ"?

La creació de normes tècniques (i la seva certificació) es contempla tant a la "Estratègia europea sobre Discapacitat 2010-2020", com al "I Plan Nacional de Accesibilidad 2004-2012" a nivell estatal a la seva actuació 0802.

A nivell estatal és l'Agència Espanyola de Normalització (AENOR) qui s'ha encarregat de crear les normes UNE, moltes de les quals són adaptacions de directrius europees, de les que les entitats del sector social desconeixen en gran mesura tant continguts com processos d'elaboració.

51 A l'Annex A del document SUA, "Terminologia": "Ascensor accesible: ascensor que cumple la norma UNE-EN 81-70:2004 relativa Ascensor que cumple la norma UNE-EN 81-70:2004 relativa a la "Accesibilidad a los ascensores de personas, incluyendo personas con discapacidad" (...)" Enllaç decret: <http://www.boe.es/boe/dias/2010/03/11/pdfs/BOE-A-2010-4056.pdf>

Preu de la norma: 41, 40€ (sense IVA ni despeses d'enviament). Norma que indica que ha de ser llegida j amb una altra norma, la UNE-EN 81-70:2004/A1:2005 que val 14,69 €. Web d' AENOR: <http://www.aenor.es/aenor/normas/normas/fichanorma.asp?tipo=N&codigo=NO034347&pdf=#.Ui-aiX9FbDc>

Val a dir, però, que cap d'aquestes normes (UNE, CEN, ISO...) no són d'obligat compliment, si no ho indica a una llei (s'associen més a responsabilitat social corporativa), i són de pagament.

Més enllà del informe general del Consell d'Accessibilitat,⁽⁵²⁾ la nova llei catalana insta als establiments i serveis d'ús públic (article 26) a tenir un document que informi de les condicions d'accessibilitat, i incorpora com a novetat la certificació d'uns estàndards superiors als establerts per a la llei a través d'un distintiu de qualitat (article 52). En ambdós casos, cal qüestionar-se:

¿Com, qui i de quina manera hauria de fer-se? ¿Els mecanismes de certificació anirien vinculats al sistema d'inspeccions i règim sancionador de les pròpies lleis i normatives? ¿Quan s'hauria de certificar aquesta accessibilitat per assegurar el seu manteniment? ¿seria periòdica i obligatòria? ¿s'inclourien recomanacions per anar més enllà dels paràmetres mínims de les lleis? ¿En base a què es formularien aquestes recomanacions i qui les proposaria?

La certificació de l'accessibilitat integral pot fer perdre credibilitat si no es fa de manera rigorosa. Per això, si es planteja fer certificacions des de les entitats socials de diversitat funcional, ha de tenir-se en compte que no és el mateix col·laborar en processos de disseny participatiu que fer certificacions. Ja que no es tracta de dur a terme una acció puntual, si no que implica tot un seguiment: si el local o servei no compleix amb totes les exigències d'accessibilitat, s'ha d'identificar quins punts hi ha a millorar i, en molts casos, aportar propostes de solució. Cosa que requereix tenir certs coneixements tècnics, d'aspectes de gestió i s'ha de fer des de la diversitat (no de manera unipersonal). D'aquí també la importància de la formació dintre dels mateixos col·lectius i entitats socials.

També han sorgint empreses suposadament especialitzades en accessibilitat que ofereixen obtenir certificats propis. Cosa que podria ser positiu, però de vegades ha resultat ser quelcom que frega el frau: moltes persones s'han trobat que, per exemple, a hotels auditats per aquestes empreses i dotats d'una certificació d'accessibilitat, la única habitació considerada adaptada de l'edifici disposava de banyera i no de dutxa.

El mateix passa amb el 'boom' de 'apps' d'accessibilitat amb continguts col·laboratius creats per usuaris en base a experiències pròpies i esquemes molt senzills. La idea original és positiva, però la manca d'actualització, de rigor, de dispersió i multiplicitat de les pròpies apps, i el fet de no tractar l'accessibilitat com quelcom integral i des de

52 Que passa de ser anual (Llei 1991 catalana) a trienal (article 63).

la diversitat, fa que finalment derivi en una pèrdua de recursos de tot tipus. Per tant, caldria plantejar si el més adequat seria la possibilitat de conjuminar dins la mateixa aplicació aspectes tècnics (més qualitius que quantitatius) amb la participació dels usuaris, tot dins d'un projecte que tracti els processos de millora i manteniment d'aquesta accessibilitat. I, si pot ser, trobar una fórmula per aglutinar gran part dels continguts útils obtinguts fins ara implicant els creadors de les app.

Per acabar, a fi de facilitar la pràctica real de l'accessibilitat integral, fomentar el seu caràcter inclusiu, i donat que també és sinònim de qualitat, una bona pràctica és incloure-hi factors a altres certificacions que no siguin exclusivament sobre accessibilitat: com la Q de qualitat turística ⁽⁵³⁾ o les certificacions en edificis d'habitatges que es deriven del "Reial Decret 233/2013, de 5 d'abril, pel que es regula el Pla Estatal de foment del lloguer d'habitatges, la rehabilitació edificatòria, i la regeneració i renovació urbanes, 2013-2016".

3.3. Fomentar l'apoderament: coneixement, formació i informació.

L'accés a la informació i a la formació sobre accessibilitat i disseny inclusiu, juntament amb una bona educació en valors, és clau per a apoderar tots els col·lectius implicats (des de les entitats i les bases socials, fins els diferents professionals) i fer que l'accessibilitat integral sigui una realitat a la vida quotidiana de totes les persones, sense haver de recórrer sistemàticament a un règim sancionador.

En relació a la **informació** hi ha dos aspectes importants i antagònics a tenir en compte:

- La manca d'informació: no saber si hi ha, on està i/o com accedir a ella.
- La "Infoxació": al descobrir on està, es descobreix també que hi ha en excés, i és moltes vegades reiterativa, inconnexa i, de vegades, fins i tot de dubtosa qualitat i poc funcional.

El fet de que la majoria d'aquesta literatura "específica" estigui segregada a espais "específics" a entorns "específics" (p.ex. publicacions que només trobem a les prestatgeries de les entitats) és un símptoma clar de la desconexió entre aquesta informació i qui l'hauria de tenir abast per per a poder-la aplicar (tant professionals com també les pròpies entitats).

53 Més informació vers la Q de qualitat turística a la seva web: http://www.calidadturistica.es/motor.php?id_pagina=menu/que_es

Això fa que els criteris de disseny universal i accessibilitat sembli que només s'han de tenir en compte a algun encàrrec "específic" per a un públic "específic" i un client "específic". Desvirtuant-se així l'objectiu que havia de tenir per definició aquest disseny: per a tothom.

Una de les majors fonts d'informació sobre accessibilitat són portals d'Internet⁽⁵⁴⁾: webs amb moltíssima bibliografia, articles, estudis... la majoria dels casos descarregables de manera gratuïta. L'inconvenient és que aquesta informació sol estar organitzada de manera caòtica i poc pràctica, i les metodologies de disseny i els aspectes tècnics de l'accessibilitat (de gran rellevància en la execució) són els dos grans temes oblidats.

A tot això s'hauria de sumar que molt del món associatiu implicat desconeix tant l'existència d'aquestes fonts d'informació, com, fins i tot, el gran nombre d'observatoris que hi ha vinculats a la matèria. Cosa que evidencia de nou la desconexió entre els àmbits d'investigació (i de qui fa aquestes publicacions), amb la realitat quotidiana de les persones.

Encara que la conscienciació i formació era la primera línia d'actuació prevista al I Pla Nacional d'Accessibilitat 2004-2012 estatal, i que la inclusió de matèries i continguts sobre accessibilitat i disseny inclusiu als graus universitaris ⁽⁵⁵⁾ sembla que ja s'havia d'haver fet amb l'entrada en vigor l'any 2007 del Reial Decret 1393/2007 ⁽⁵⁶⁾, vers la **formació** reglada en aquests conceptes (tant a estudis superiors com a formació professional) sembla no haver-hi encara una determinació política clara, tal i com queda palès a la última llei catalana d'accessibilitat al article 58.

Malgrat la importància que també se li reconeix també al Decàleg de Lleó (2008), aquesta formació ja és imprescindible per als professionals en diferents processos de control o certificació des de l'aprovació de lleis com la "Llei 8/2013 de rehabilitació, regeneració i renovació urbana"⁽⁵⁷⁾. Formació que hauria de comptar tant amb una mínima educació en valors com amb especificacions tècniques.

54 A l'apartat 3.3 del dossier "Accessibilitat i disseny inclusiu: passat, present i futur" (bibliografia), trobareu un recull de webs amb informació i publicacions sobre accessibilitat i disseny universal.

55 A la web de la editorial de la Fundació ONCE (col·lecció accessibilitat) trobareu les publicacions "Formación curricular del diseño para todos en arquitectura" (i per moltes disciplines), que ajuden a orientar sobre com insertar aquests continguts als programes educatius.

56 "Reial Decret 1393/2007, de 29 d'octubre, pel que s'estableix la ordenació dels ensenyaments universitaris oficials" i les seves modificacions posteriors: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2007-18770>

57 Llei 8/2013, de 26 de juny, de rehabilitació, regeneració i renovació urbana: http://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2013-6938

Donada l'actual situació del mercat laboral de molts professionals implicats en l'accessibilitat, i que moltes vegades l'accessibilitat queda truncada en les execucions i acabats de les obres o intervencions, s'hauria de considerar també la creació d'una bona formació no reglada (contemplada al article 57 nova llei accessibilitat), rigorosa i de qualitat, accessible tant econòmicament com en quan a continguts, dirigida a tots els col·lectius professionals implicats, no només tècnics amb alta qualificació (i a través només de màsters i/o postgraus).

Per altra banda, l'aparició i embranzida de moviments i iniciatives vinculades a l'anomenat "procomú" i la cultura lliure (amb experiències en aquest àmbit (sobretot pel que fa a les tecnologies de suport) ⁽⁵⁸⁾ són quelcom molt interessant per a tenir en compte a l'hora de treballar l'accessibilitat i el disseny inclusiu tant en l'actualitat com en un futur. Tot democratitzant aquest coneixement.

4. Conclusions: Accessibilitat avui... i demà?

Davant la poca repercussió pràctica del Pla Nacional d'accessibilitat 2010-2014 estatal ⁽⁵⁹⁾, el fet de que la nova llei d'accessibilitat catalana parteix sense memòria pressupostària, que l'aspecte econòmic és quelcom que s'ha fet servir com a pretext per no treballar adequadament l'accessibilitat i el disseny inclusiu, i que ens trobem immersos a una complexa crisi socioeconòmica (i també de valors), és imprescindible fer un bona reflexió i un anàlisi acurat des de les entitats del tercer sector implicades, sobre com gestionar el que comporten aquestes situacions, per tal de transformar aquestes dificultats en oportunitats de millora.

Aquesta nova situació, exigeix noves estratègies adequades a la realitat actual, i a aplicar a totes les vessants des de les que podem treballar l'accessibilitat i el disseny inclusiu. Des dels aspectes preventius, als pro-actius i fins als vinculats a la defensa de drets. Centrant-nos -per coherència i sempre que sigui possible- en els dos primers, cooperant amb tots els agents implicats i obrint-nos cap a tota la ciutadania.

A aquest dossier s'han exposat un seguit de propostes, recursos i eines per al debat a fi de plantejar maneres de millorar la nostra tasca

58 Iniciatives com "En torno a la silla", les trobades anuals del CEAPAT Albacete, ...

59 el Reial Decret legislatiu 1/2013 planteja a la seva disposició quarta (pàg.36) la creació de nous plans.

com a entitats del tercer sector social, i que finalment es consideri l'accessibilitat el que realment és: una inversió que millora la qualitat de vida de tota la població, quelcom que ajuda a garantir l'exercici de drets humans i, alhora, promou una reactivació de diferents sectors econòmics i de I+D+i (investigació, desenvolupament i innovació).

Quelcom clau per avançar en la igualtat d'oportunitats de les persones amb discapacitat.

AUTORA: **Montserrat Garcia**, responsable de Accessibilitat d'ECOM.

Edició revisada i ampliada del dossier '*Accessibilitat i disseny inclusiu: present passat i futur*' publicat el novembre de 2013.

5. Bibliografía

- ALONSO LÓPEZ, Fernando (dir.). *Libro verde de la accesibilidad en España: diagnóstico de situación y bases para elaborar un plan integral de supresión de barreras*. Madrid: IMSERSO, 2002. NIPO:209-02-017-5 / ISBN:84-8446-048-7 http://www.ceapat.es/ceapat_01/centro_documental/accesibilidad/accesibilidad_entorno/IM_034193
- ALONSO LÓPEZ, Fernando (coord.). *Libro blanco del I Plan Nacional de accesibilidad: Por un nuevo paradigma, el Diseño para Todos, hacia la plena igualdad de oportunidades*. 2003. <http://www.cocemfeclm.org/documentosdeinteres/libroblancoaccesibilidad.pdf>
- ALONSO LÓPEZ, Fernando. *La accesibilidad en la vivienda como valor social: Costes y beneficios de la eliminación de barreras*. Verdugo Alonso, Miguel Ángel. *Hacia una nueva concepción de la discapacidad: actas de las III Jornadas Científicas de Investigación sobre personas con discapacidad*. Salamanca: Amarú, 1999. <http://campus.usal.es/~inico/investigacion/jornadas/jornada3/actas/simp25.pdf>
- ARAGALL, Francesc. *Diseño para todos, un conjunto de instrumentas*. S.l.: s.n., 2000. <http://www.fundaciononce.es/SiteCollectionDocuments/Publicaciones/DISEOPARATODOSUnconjuntodeinstrumentos.pdf>
- ARAGALL, Francesc; MONTAÑA, Jordi. *Universal Design: The HUMBLES Method for User-centred Business*. Surrey (Inglaterra): GOWER, 2012. ISBN: 978-1-4094-5932-3.
- *A la següent publicació, a partir del punt 3 més informació sobre la metodologia:* FUNDACIÓN PRODINTEC, DESIGN FOR ALL FOUNDATION. *Diseño para todos*. Avilés: 2010. ISBN: 978-84-613-8065-7. http://www.prodintec.es/catalogo/ficheros/aplicaciones/fichero_44_4441.pdf
- ASOCIACIÓN SOLCOM; UNIVERSIDAD CARLOS III DE MADRID. *Informe sobre la presencia de la accesibilidad universal en las enseñanzas universitarias*. Madrid: 2011 http://www.asociacionsolcom.org/Informe_accesibilidad_universidades_2011
- BUSTAMANTE, Antonio: *Ergonomía, antropometría e indeterminación*. Barcelona: Facultad de Psicología de la Universitat de Barcelona, 2004. Anuario de Psicología 2004, vol. 35, nº4, 439-460. (*Format PDF no accessible*) <http://www.raco.cat/index.php/anuariopsicologia/article/viewFile/61798/96262>
- CAMPI, Isabel. *Diseño para todos y derechos humanos*. Barcelona: Fundació Història del Disseny (FHD), Universitat de Barcelona, ADI-FAD. Design history society annual conference: Design activism and social change, 2011. <http://www.historiadeldisseny.org/congres/pdf/41%20Campi,%20Isabel%20%20DISENO%20PARA%20TODOS%20Y%20DERECHOS%20HUMANOS.pdf>
- CAYO, Luis. [article a la web del Col·legi de advocats de Galicia],
- *La Configuración jurídica en los ajustes razonables*. 2012. [citat 2014, 10 d'octubre] <http://www.coag.es/informacion/novedades/arquivos/LA-CONFIGURACION-JURIDICA-DE-LOS-AJUSTES-RAZONABLES.pdf>
- GARCIA, Montserrat. *Accesibilitat i disseny inclusiu: passat, present i futur*. Barcelona: Taula d'entitats del Tercer Sector Social de Catalunya / EAPN, 2013. Dossiers del Tercer Sector, nº31.
- Català: <https://dl.dropboxusercontent.com/u/21373433/Dossier%27Accessibilitat%20i%20disseny%20inclusiu%27.pdf>

- Castellà: <https://dl.dropboxusercontent.com/u/21373433/Dossier%20Accesibilidad%20y%20dise%C3%B1o%20inclusivo.pdf>
- IMSERSO. *I Plan Nacional de Accesibilidad 2004-2012*. Madrid: Ministerio de Trabajo y asuntos sociales, la secretaria de Estado de servicios sociales, familias y discapacidad, Instituto de mayores y servicios sociales, 2004. NIPO: 209-04-006-7.
<http://sid.usal.es/idocs/F8/FDO12610/pndaa.pdf>
- INSTITUTO DE BIOMECAÁNICA DE VALENCIA (IBV). *Ergonomia y discapacidad*. Valencia:IBV, 2004.
- JUNCA UBIERNA, José Antonio. *Accesibilidad universal: diseño sin discriminación*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Obra Social de Caja Madrid, 2002.
- PALACIOS, Agustina; ROMANACH, Javier. *El modelo de la diversidad : La Bioética y los Derechos Humanos como herramientas para alcanzar la plena dignidad en la diversidad funcional*. Santiago de Compostela: Edicions diversitas, 2006. ISBN:978-84-964-7440-2
http://www.diversocracia.org/docs/Modelo_diversidad.pdf
- POVEDA PUENTE, RakeI [et al.]. *DATUS: ¿Cómo obtener productos con alta usabilidad?. Guía práctica para fabricantes de productos de la vida diaria y ayudas técnicas*. Valencia: Instituto de Biomecánica de Valencia (IBV), 2003. ISBN / ISSN: 84-95448-07-6. <http://sid.usal.es/idocs/F8/FDO7077/datus.pdf>
- WIJK, Maarten; VAN ZUYLEN, Marjan (coord.); *Concepto europeo de accesibilidad*. Madrid: CEAPAT, 1996. (PDF no accessible)
http://www.ceapat.es/InterPresent1/groups/imserso/documents/binario/concepto_europeo_de_accesibili.pdf
- VVAA; "Decàleg de Lleó per l' Accessibilitat". Conclusiones de la trobada internacional de la Xarxa Edean a Lleó l'any 2008.
<http://sid.usal.es/idocs/F1/ACT30696/decalogoleona.pdf>
- VVAA, "Declaració de Estocolm del EIDD". 9 de maig de 2004.
<http://www.designforall europe.org/Design-for-All/EIDD-Documents/Stockholm-Declaration/>
- VVAA, "Estrategia Europea sobre Discapacitat 2010-2020".
<http://sid.usal.es/idocs/F3/LYN15833/Estrategia%20Europea%20Discapacidad%202010-2020%20%28es%292.pdf>
- VVAA, THE CENTER FOR UNIVERSAL DESIGN. *Principios del diseño universal*. (Versión 2.0 – 4/1/97). North Carolina State: N.C. State University, 1997.
<http://www.ub.edu/integracio/Lleis/Internacional/Disenny%20universal%202.0.pdf>

Barcelona, desembre 2014.

Dipòsit legal: DL B 27091-2014

Edita: Taula d'entitats del Tercer Sector Social de Catalunya

Taula d'entitats del Tercer Sector Social de Catalunya

Rocafort 242 bis 2n
08029 Barcelona
T 93 310 57 07
www.tercersector.cat

En col·laboració amb:

ara.cat

Ateneu Barcelonès
ABCDEFGHIJK
LMNOPQRSTU
VWXYZ

En conveni amb:

Generalitat de Catalunya
**Departament de Benestar Social
i Família**

**Diputació
Barcelona**
xarxa de municipis

Ajuntament de
Barcelona